

Háromemberöltős szolgálat

Születésnap beszélgetés a kilencvenesztendőös Tar Károly íróval

SZÉKELY FERENC: Mire emlékszel a gyermekkorodból?

TAR KÁROLY: Gyerekkoromban az idős emberek leginkább katonatörténeteket meséltek. Mese volt az a javából. Minden mesélő maga formálta, unalomig ismételte az idegenben kalandozó és a megszokottól más ruhát öltött hős alig hihető viszontagságait. A mesélő maga volt a mese hőse. A harmadik emberöltőben járókkal is valami hasonló történik. Ezt kerülendő, kérdéseiddel akkor segítenél, ha a lényegre vezérelnéd mindig magamról mesélő hajlamomat. Megkérdezhetnéd például, hogy mit kerestem én betolakodásommal az irodalomban. Akartam-e egyáltalán valamit, avagy csak szórakozásból koptattam az írógépszalag-festéket, később a számítógép valóságos és az ájped virtuális billentyűit? Kányádi, akinek volt szerencsém főszerkesztőjeként két gyermekverséből egy újat alakítani, hogy igazolatlan távollétét leplezzem a hivatal előtt, vallo-másos korában megjegyezte, hogy verseit az utókorra bízza, majd az idő eldönti, mire valók. Nagyképűségéből magam is hatványozottan hasonlót állíthatok, mert könyveim bizonyára csak a jövőben válnak ismertté. Első regényem a hazai nyilvánosság előtti mostoha fogadtatásának bánata belengte egész pályámat. Az anyaországban jegyezték érdemleges indulásom, Ruffy Péter, Illyés Gyula dicsérete ugyan eljutott később hozzám, de hazai kortársaim biztató suttogásai nem ellensúlyozhatták a hivatalos elmarasztalást és majdnem évtizedig tartó mellőzésemet. Itt térnek ki az irodalom szükséges céltudatosságának kérdéséhez: Mit akartam? Vagyis inkább: mit akartunk, mert nem az ujjamból szoptam az irányultságomat. Mi készítetett az írásra? Ki látott engem? Miért nem lehettem látható, és a Forrás első sorozatának legnagyobb példányszámban megjelentként lettem máig erően minden Forrás-nemzedék méltatásából kihagyott író? Mielőtt erre válaszolnék, jóleső érzéssel nyugtázom és keserűségem oldja a nemrég kapott elismerés, a Román Írószövetség nekem ítélte a Bálint Tibor-díjat. Bálint Tibor egykor kollegám volt a kolozsvári napilapnál, a változások előtt pedig a *Napsugárnál*. *Köszönöm, jól vagyok* című első regényem előszavában megfogalmazott elismerő soraiért akkor veréssel fenyegették azok, akik összevásárolták és elégették a könyvemet. Az Irodalmi Könyvkiadó vezetőjét, a jó Kacsó Sándort hirtelen nyugdíjazták. Az is beszédes bizonyítéka regénybeli

mondandómnak, hogy börtönből akkoriban szabadult Páll Lajos, korondi költőnk és festőművésznünk első útja hozzám vezetett. Látni akart. Bátorság kellett ehhez. Az enyémnél is nagyobb. Később így fogalmaztam meg kiskönyvem lényegét: „a proletár-burzsoázia vörös bársonytakaróját ráncigáltam”. Homéroszt idéző mottómat nyomósítva: „Szembefúvó szél szállt a vitorlátokba, hajósok; / ám engem vegyetek föl mégis, s jó utatok lesz; Bálint Tibor szerint kiválóan „meneteltem az élet szembefúvó szelével”. Egyik különösen osztályharcos főszerkesztőm, aki a Magyar Népi Szövetség sírásója volt, még a hírrovatból is kitiltotta könyvemet, és kicsinyítőleg tényregénynek mondta, mert érettségije előtt nem volt tisztában a regény fogalmával.

– *Milyen családban születtél?*

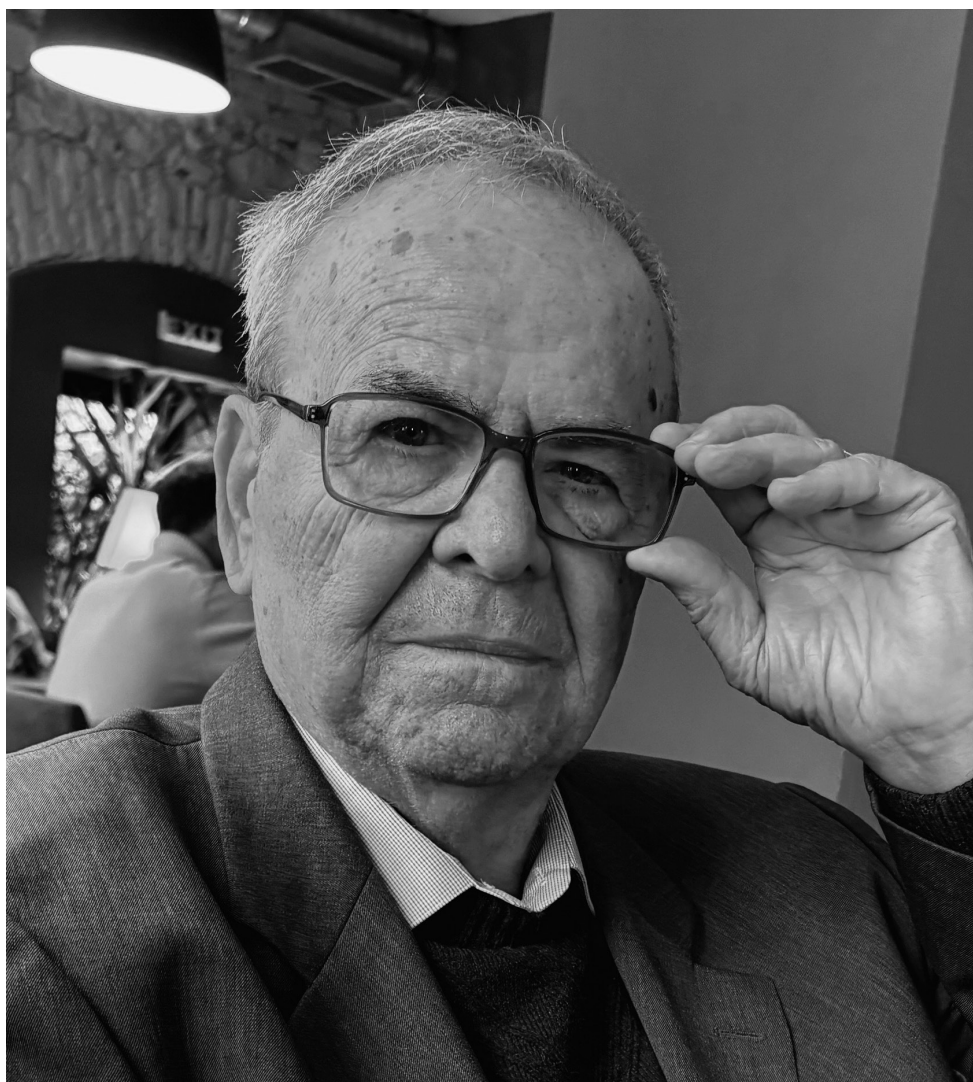
– Olyan családban, ahol naivan hittek a kommunizmusban. Amolyan modern szocializmushoz hasonlítható őskerestények voltak. Apám különös hangsúllyal reformátusnak mondta magát, anyám ágya fölött Krisztus homokkőből készült domborműve függött fényes fekete keretben. Ma már hihetetlen, hogy egykor éltek olyan lelkes és dolgos emberek, akik szegénységüket a gazdagok kiváltságainak számlájára írták. Akkor ez a napi betévfő falat megszerzésének küzdelmében alakult ellenállássá. Ma is küzd a világ a „disznófejű nagyurak”, a profit után törtető, a bankáros ezred láthatatlan világparancsolóival. A háborút követő esztendőkből az uralmi diktatúra erősödésével euforikus szabadságvágyunk egyre inkább lelohadt. Apám egészségével fizetett azért, hogy hiányos iskolai képzettsége ellenére, különféle vezetői megbízatások után, katonai pályára irányítva is kiállt magyarságáért; meggyőződéssel panaszkolt, hogy megmérgezték. 1951-től nyugdíjasként, „nem így akartuk” tagadással szenvedte a mindenkinek munkája szerintinek álmódott rendszert. Háború utáni életét második házasságából született féltestvéremmel együtt szobakonyhás lakásban élte le. Nem ivott, nem cigarettázott, abban az angol szövetségből készült ruhában temettük el, amit még segéd korában csináltatott. Öröksége nevünk reánk bízott három betűje volt, és a becsülete. Tizenéves korom nagy részét anyám második férjének családjában és internátusban töltöttem. Tanúja lehettem a kisiparosság ellehetetlenítésének, elszegényedésének. Innen készítem, amely első regényem írására buzdított. Regényem hőséneke különállósága a társadalmi létra magasabb fokára merészkedett családtól, ahova udvarlása miatt került, abban is megmutatkozik, hogy a diktatúrát biztosító belügyiek is megjelennek a történet végén. Ellenszenvem irántuk abból is fakadt, hogy számos alkalommal apámat is kényszerítve, megpróbálták kémnek, besúgónak, szekusnak beszervezni. Ellenállásomhoz némi bátorság kellett. Az apámé is, aki élesen bíráló levelekkel bombázta a Központi Bizottságot. Ezeket a leveleket egy magas polcra kapaszkodott egykori bajtársa eltüntette, figyelmeztetett, hogy állítsam le a „vén harcost”, az életével játszik...

– *Mikor kezdted írni?*

– Az újságírásba hároméves katonáskodásom alatt írt novellám, karcolataim és riportjaim vittek. A gimnáziumban Cseh Gusztáv grafikus volt a kézimunka-

tanárom, szobrásztehetséget látott bennem; fia, a neves grafikus könyvemet illusztrálta, és íróságomról karikatúrát készített. Tárca Berci a város híres karvezetője volt az énektanárom, az iskolai énekkar próbái alól felmentett, de a bennem születő dallamokat megpróbáltam lekottázní. Katonaládámban kottapapírt és Ady-összest rejtegettem, irodai szolgálatom megengedte, hogy könyvelésre használt kötetbe csokornyí verset írjak. Az ötvenes évek végén technikus diplomával sem alkalmaztak a kolozsvári gyárak magyar embert. Szövevényes családi helyzetem miatt nem kezdhettem egyetemi tanulmányokat, a Duna–Fekete tengeri csatornánál kötöttem ki a munkálatok megszakításáig, és látogatás nélkülín matematikai szakot kezdtem. Három év katonáskodás után, jobb híján, elvállaltam a felkínált szerkesztőségi munkát. Komolyan vettem erdélyiségeimet és az újságírást, akadémiát végeztem, és ahogyan ma nevezik, három év mesterképzőt. Aztán nyilvánvaló szükségletből magyar és román szakot teljesítettem Marosvásárhelyen, a Bolyain pedig belekezdtem a német-magyar nyelv és irodalom tanulmányozásába. Végigjártam az újságírás minden lépcsőfokát, dolgoztam napilapnál, hetilapnál, folyóiratnál, voltam riporter, publicista, rovatvezető és több lap alapítója, munkámat a MÚSZ Aranytollal minősítette.

Az újságírás mellett kedvtelésből írogattam. Próbálkoztam mindenféle műfajban. Írtam néhány regényt, elbeszélést, novellát, karcolatot. Örkeny nyomán kedvvel groteszkedtem kötetnyi egypercesekben. Van néhány majdnem színpadot látott színjátékom, rádiót is megjárt jelenetem, verses könyvem féltucatnyi. Alkottam annyit, amennyit vállalt szolgálatomra fordított időmből kikanyaríthattam. A kolozsvári napilap iskolájában esztendőig főszerkesztői tiltás és cikkdíj-megvonás ellenére a filmnyelv alapjainak ismertetésével tarkított krónikákat írtam. A komolyzene szépségeit kutatva pedig egykori Görögtemplom utcai szomszédom, a kolozsvári zenei élet doyenjének, Lakatos Pista bácsinak rendszeres heti zenei krónikáit pelenkáztam nagy igyekezettel. Elvi víta után leléptem a szerkesztőségből a „termelésbe”. A *Korunk* akkori főszerkesztője, pártaktivistaként csapatépítésbe kezdett, kiemelt. A megyei művelődési felügyelőként magánszorgalomból felmértem a községi könyvtár magyar könyvállományát, s mert a lakosság összetételéhez viszonyítva siralmasnak találtam, a könyvtárosok címére a fővárosi könyvlerakatban porosodó magyar könyvek postázásával enyhítettem ezen. Amikor a megyei elnök a kellenél többnek minősítette munkámat, a fővárosi ifjúsági lap (*Ifjűmunkás* – a szerk. megj.) befogadott. Oda bármikor, akár portásnak is, már korábban szívesen tartoztam volna a szókimondás nagyobb lehetőségéért. Az ifjúsági lapnál a nevelési rovat vezetőjeként magamra vállaltam az erdélyi magyarság történetéről indított „Szerelmes történelem” című sorozatot, amely jó ideig Varró János segítségével jelent meg, de a nehezen kivívott központi jóváhagyás ellenére a kolozsvári egyetem történész professzorai elodázták az olvasmányosnak tervezett rovat folytatását, valószínűleg provokációnak vélték. „Váraink” című sorozatomban sikerült közel száz ismertetőt közölnöm a lapban. Riportsorozataim: „Szülőföldtől

távol", „Tanítók nyomában”, „Ezer kilométer a Dunán. Ezer kilométer a Kárpátokban”, „Regények színhelyén”, „Keskenyvágányon”, a székelyföldi falusi turizmust serkentő kérdéseit feszegető „Kárpátok jövője”, „Tisztelet a takarítók-nak!” stb. Beke György országjáró riportjaihoz „terceltem”. Két viselkedésjavító könyvem (*Viselkedjünk, Illem-szótár*) ma is hiánycikk. A változás után a *Romániai magyar nyelvvédő szótárral* indítottuk Sztranyeckí Misivel az „Erdélyi Kiskönyvtárat”, a régi helikonosok „Hasznos Könyvtárának” mintájára képzelt, eleinte Sütő András és Dávid Gyula által is támogatott sorozatot. A „Minden romániai magyar család olcsó kiskönyvtára” sorozat, akár a Kacsó bácsi „Hasznos Könyvtára”, az erkölcsi támogatás ellenére, anyagiak hiányában elakadt.

- Mikor alakult újra az Erdélyi Szépmíves Céh?

- 1990-ben, már nyugdíjasként, közművelődést szervező önkéntes munkásként, többek között a Svédországból hazalátogató Dusa Ödön maratoni szavalóestjének szervezését és rendezését vállaltam az általunk alapított egykori Zsebszínház körüli küzdelemben alakult együtt dolgozásunk folytatásaként. A műsorfüzetbe Szócs Gézától kértem közönséget biztató sorokat. Egy őszi napon a *Szabadság* napilap felé tartva, a Jókai utcán futottam össze Gézával. Ötletgazdagságát bizonyítva az Erdélyi Szépmíves Céh újraindításának lehetőségeit osztotta meg velem.

- Kós Károlyod van-e? - kérdeztem, azt sugalmazva, hogy rendkívül nagy fába vágja a fejszékét. Költői kérdés volt. Mert, hiába törtük a fejünk, környezetünkben Kós Károlyhoz hasonlót, egyet sem találtunk. Akkor valami belső készítésre, a kivagyiskodás nagyképűségét sikeresen elhessegetve félve kérdeztem:

- Tar Károly jó lesz?

Mosolyogtunk. Vidámodásomban az is benne volt, hogy ne gondoljon rá komolyan. Aztán eljött az a novemberi nap, amikor Tom Lantos amerikai szenátor a Bolyai-egyetem visszaállításával biztatta a Kolozsvári Állami Magyar Színház termét zsúfolásig megtöltő hallgatóságot. Utána a Céh újraalakítását kezdeményezte Szócs Géza. Kijelentette, hogy a Céh újraindítását nem szabad a meglévő és az erdélyi magyarság megmaradása érdekében küzdelmes részt vállaló Kriterion ellenében cselekednünk. Domokos Gézára várva, az Erdélyi Szépmíves Céh írói közösségéből az egyetlen Erdélyben élő Kiss Jenő tartott minket óra hosszan szóval. Rokoni szálak is fűztek hozzá. Mások mellett örömmel álltam én is az új Céh szolgálatába. Nem fűtött becsvágy, nem kívántam politikai karriert, anyagi érdek nélkül vállaltam szervezői munkát, miközben sűrűn megjelenő vezércikkeimért és más írásaimért sem kértem és nem kaptam honoráriumot, hiszen akkor még hittem, hogy nyugdíjam zavartalan életet biztosít. Minden igyekezettel azon voltam, hogy Kós Károly nyomában járjunk.

Jelen voltam a Céh újraindításának ötleténél, és meghívót kaptam az alakuló gyűlésre, de 1990. november 24-én amúgy is ott voltam a Kolozsvári Állami Magyar Színházban, mert Dusa Ödön előadói estjének ügyeit intéztem. Nagyüzem volt a színházban. Délelőtt a nézőtér megtelt érdeklődőkkel, a szép könyvek ügye sok embert vonzott, de a meghirdetett rendkívüli műsor miatt csaknem egész nap zsúfolásig megtelt a nézőtér, tele volt az előcsarnok, és a színház előtti tér is megbolydult méhkashoz hasonlított. Tétova kezdet után sikerült egyesületként bejelentenünk a Céhet, aztán intézőként, Szócs Géza kérésére, egy esztendei ingyenes szervezői munkával beindítanom mint kulturális egyesületet. Kialakítottam, berendeztem az egyház által felszentelt többszobás irodáját, korhú szekrénybe gyűjtöttem az ESZC Kiss Jenő által felajánlott összes kötetét, hét munkatársammal a fizető tagság létszámát 2600 fölé vittem, 126 fiókszervezetből félszáznyit sikerült választott vezetőkkel elindítanom, az első könyvsorozat hat szerkesztett kötetével pedig jelentkeztem a katolikus

nyomdában. De közbeszólt a politika! Idézem a lényegét a szebb jövőt érdemlő Céhet halálomig továbbra is igenlő egyik írásából:

„Meggyőződésem, hogy a mi Céhünk a politika áldozatául esett. Már amennyiben politikának nevezhetjük a vezetőink áldatlan torzsalkodását. Kívülállóként látnom kellett, hogy az erdélyi magyarság politikai képviselőinek a bukaresti, kolozsvári és marosvásárhelyi csoportjai közötti, a kívülről kapott anyagiak megkaparintásáért folytatott küzdelmében, a tagság bábszerepre kényszerítésével, a népművelés támogatásáról, enyhén szólva, némileg megfélemeztek.

Nem lehet igaz az, hogy Kós Károly nélkül jövőtlen az ESZC. Az újra alakulásakor nem akadt közöttünk olyan, aki Kós Károly elszántságával és kitartásával irányította volna jobb sorsra érdemes egyesületünket. Szócs Géza dicséretre méltó kezdeményezése az anyagiak után törekvők erkölcsi posványában lebegve visszatetszést keltett.

Ez a nyereségmentes vállalkozás nagyobb figyelmet érdemelt volna 1990-ben, ma és nagyobb figyelmet érdemelne a jövőben is. Mert az ESZC egyike azon hagyományainknak, amelyre nagy szüksége van és lesz az erdélyi magyarságnak, ha megmaradásának valóságos feltételeit végiggondoljuk. Olyan kezdeményezés ez, amely nemcsak a szellemieket tekintően hasznos, hanem anyagiakban is kifizetődő. Mert, ha nincs is Kós Károlyunk, a dolgok ismétlődésének rendjéből eredően a Céh hagyományainak hasznosításával folyamatosan előbbre léphet. Egy emberöltőn át hangoztattam, hogy az Erdélyi Szépmíves Céh ismételt újraindítását továbbra is igényelnünk és támogatnunk kell, hiszen olyan hagyományt követő vállalkozás, amelyből az erdélyi magyarság csakis nyerhet. Az eleink által ebben felhalmozott erkölcsi haszon anyagilag is kiaknázható, és olyan vállalkozássá nőheti ki magát, amelynek haszonélvezője végül is az erdélyi magyarság kell, hogy legyen, és lesz is bizonyára, hiszen kulturális és civilizációs lemaradásunk megszüntetésében könyveink segítségével nélkül nem sokra megyünk. És miközben magunkra gondolunk, adhatunk is valamit, valami egészen sajátosat a világnak, amelynek megbecsülését a magunk erejéből kell elérnünk az elkövetkező talán javuló jövőben is.”

– *Mi foglalkoztatott még az ún. európai demokrácia hajnalán?*

– Sorolhatom tovább akkori, ma is fájó gondjaimat. A múlt század kilencvenes éveinek elején nemcsak kevert nyelviségünk gyors javítására volt szükségünk, hanem eltitkolt, eltiltott történelmünk ismeretének a pótlására. A Magyar Tudományos Akadémia engedélyével kivonatoltam a többkötetes *Magyarország Történelmi Kronológiája* Erdélyre vonatkozó adatait, SztranyECKI Misivel hozzáraktuk a Kriterion Könyvkiadó Történelmi kronológia köteteiben hasznosíthatókat, és a napilap-kollekciókból kivonatoltuk a közelmúlt legfontosabb erdélyi magyar eseményeit. Szakember segítségét kértük, hogy az *Erdélyi Történelmi Adattár* címmel és az előszóban jelzetten a sürgető szükségességre hivatkozva a majdani *Erdélyi Magyar Kronológia* előfutáraként kiadhassuk önzetlenül összeállított munkánkat. A nyugdíjas professzor egy esztendeig elfektette a gépiratot, majd szerződésben foglaltan honoráriumát kérte. A nyomtatási költségek előteremtésében

vártunk tőle segítséget. A több száz oldalas gépirat kanyargós utat járt be, míg egy nagyváradi lapszerkesztőség vezetőjének erdélyi tájakat bemutató fotósorozatának az ígéretével együtt eltűnt. Svédországba kerülve a *Lundi lapomban*, majd a *Ligetben* közöltem belőle részleteket. Unokáim nevelésére érkeztem ebbe az országba. Az akkor alakult anyaország által támogatott Anyanyelvi Alapítvány kurátoraként egy kolozsvári gyűjtő a magyar nyelv szépségeinek idézetekből összeállított könyvecskéjének kiadása és a *Svédországi magyarító szövszedet* összeállítása volt a gondom, amit családi lapomban és a Hunsor internetes felületén közöltem. Ez végül Molnos Angela *Magyarító könyvecskéjének* mellékleteként jelent meg. Előbb volt alapított irodalmi és művészeti folyóiratom köréhez tartozó első könyvesek írásainak szerkesztése, mint a saját szövegeim rendezése, kiadása. Félszáznyi kötet szíves szerkesztője, gondozója és kiadója voltam. Különben a félszáznál több megjelent saját könyveimet számolva, fél kezem elegendő ahhoz, hogy a kapott szerzői díjakat összeszámoljam. Nem dicsekedni való, de azért elégedettséggel nyugtázom: közmunkám talán jelenthet valamit a magyar irodalom palettáján is...

– *Beszélgetésünk elején a meséről értekeztél; azt mondd, hogy minden irodalmi alkotásnak alapja a mese?*

– A naplóírás, az önéletrajz, a magunk elbeszélése, meséink kicsiben történelemkutatáshoz hasonlatosak, amelyre a mai embernek a jelen és a jövő firtatása végett szüksége van. Az irodalom bevallott vagy elhallgatott célja ugyanaz, mint nagyapáink zsigerekből táplálkozó kifogyhatatlan mesélőkedvének indítéka, amikor a maguk megélte élettapasztalásaikat kívánták ösztönösen reánk hagyni. Reánk bízták történeteik tanulságait, s egyben a maguk jövőjét képzelték/alapozták az utódokban, az ember transzcendens küldetésének tudatalatti hitében. Ha az irodalom egészére spengleri módon kérdezzük, a *Kinek a számára van az irodalom?* problémájához jutunk. Paradox helyzet, hiszen mindenki számára van az irodalom, amennyiben az emberi életfolyamat részeként kezeljük, avagy életünket önmagába hajló lezárt részként képzeljük. Egyik fiatal költőnk útkeresésében nagy merészen a *l'art pour l'art* hívének deklarálta magát, amikor úgy képzelhette, hogy felszabadultunk a diktatúra elleni lázadás, az igazságkeresés, a Balogh Edgár-i „népszolgálat” kényszere alól. Az eszmeiség nélküli átmenet szül ilyen zavarodottságokat. Én, ha nem is egészen tudatosan, a céltudatos irodalom híve voltam a napi politizálás, a valamilyen táborhoz tartozás kényszere nélkül, az anyázók körein kívül, az emberi lét kutatásának rejtelmek fölötti mámoromban. A mi időnkben ezt mögöttes beszéddel, a magunk igazságának sorok közötti olvashatóságával próbálgattuk. Kortársaim írásait mérlegelve úgy tűnik, hogy irodalmi formákkal és eszközökkel, mint például metaforákkal, hasonlatokkal, megszemélyesítésekkel, halmozott jelzőkkel, vagy ahogyan egyik különlegességet kereső kortársam művelte: a groteskségig halmozott igékkel teleszórt prózával próbálta a rejtett közlést. A mai fiatal írók mintha kiszabadultak volna a felcícomázott mondatok kényszeréből, a kimondható valóságot profán egyszerűséggel, a jelentést nehezítő

túladagolt jelzőhalmazok kiiktatásával kívánják megszerettetni a harmadik évezredhez méltó poétikát kedvelőkkel, a verseikből elengedik a formát. Megrovó értelemben a mai versforma megelégszik azzal a gúnyos megnevezhetőséggel, hogy „a vers az, amelynek sorai nem érik a lapszélét”. A mögöttes tartalmak felmutatása helyett a letisztult szavakban megfogalmazott mondanivaló nyújt irodalmi kielégültséget? Amennyiben van az olvasó számára a köldöknézésnél, a testi kapcsolatok leírásánál, a halmazott spermatozbódás sűrű emlegetésénél egyéb mondanivalójuk, ez talán jövőt érdemlő lehet. Emlékszem, értetlenül forgattam azt a kötetnyi verset, amelyben szexuális bajairól vallott egyik ifjú títánunk az elmúlt évezred végén, talán csak azért, mert a változások utáni években ez is szabad volt. A mondanivalók keresésének lagymatag háló-jában, a formai és nyelvi egyszerűsítésben, mintha divatba jött volna költőink elmerikkanásainak ötletszerű egymásra halmozása, egyféle szertelen mozaik-építkezést vélek ebben felfedezni. Kedvelt és általam is alkalmazott módszere volt ez a riportírásnak, de ha nem igyekszik a szerző, hogy összeálljon az ábrázolni való az írás céljának megfelelően, akkor csak töredezett holmi lesz belőle, amiket szerencsés irodalmi ásatások alkalmával talán majd rácsodálkozással kiemelnek a különlegesre éhes irodalomtörténészek. Mesés vagy balladás történések helyett, szösszenetek az ilyen alkotások, a velősebbje akár a füves könyvek értékeit célozzák, közérzetes vallomások, lagymatag pásztázások ezek, messze a közérdeklődés jelentő témáktól. Mire gondolok? Ha nem másra, akkor az elhanyagolt erkölcsi kérdéseink feszegetésének örökös szükségletére, a jóság, a szépség, az igazságosság mibenlétének kutatására, a háromezer éves pénz hatalom embertelenségére, a tízparancsolat negligálására, a szegények és gazdagok ellentétére, a szakralitás mellőzésére, a világ születésére és végére, a kereszténység áldásainak továbbfejlesztésére, a bennünk fortyogó gonosz kiűzetésére, a dogmák értelemben vágó bilincseinek szorítására, a reformálható élet reformációjára, a szeretet fogalom jézusi értelmezésének helyreállítására. S még mennyi húsbavágó kérdés dagasztja embertelenségeinket. Hiszem, hogy a velünk történtek elmesélésével, a dolgok igaz narratívájának kierőszakolt elmondhatóságával ennek sikerülnie kell. Lehet ez ösztönös, de nem baj, ha tudatos is. Indoklás nélkülinek érzem, ha a versben nincs zene. A szabadversnek is figyelem ritmusát, lüktetését, dallamát, még a prózában is megmutatkozik a költő. Társítom ezt a belső hanggal, amely sokunkban él.

Kiskoromban elváltak szüleim, apám cipőket „szobrott”, hetenként egyet, olyan egyedi minőségben, hogy zsidó vállalkozója Párizsban értékesíthette. A Karolina téri pincelakása szobájának ablaka a keskeny és zárt lichtudvarra nyílt, oda rakott ki lópokrócra. Órákat ültem ott szótlanul, de nem voltam egyedül, magammal beszélgettem. Írásaimban is segített a hasonmásommal folytatott párbeszéd. Olykor a csak vagy még inkább a mondandós, az érzelemgazdag zene. Meggyőződése, hogy jó vers ebből a kettősségből fakad. A betűk, hangok, a mondatok fúgák, trillák, a regény is lehet szerenád vagy szimfónia. „Zene nélkül mit érek én”... hallom a slágert, zene nélkül a vers nem dal, pedig

Kányádi óvodásától tudjuk: a vers az, amit mondani kell! Amit jó dalolni. A regényben pedig az érzelmek zenéjét vezényli az író, amíg kordában képes tartani az önzésre hajlamos szereplők csordáját, a magunk felkészültségében is kiváló céltudatos karmestere. Reményeink szerint a MI (AI) sem lesz képes az ilyen legalapvetőbb képességünket megkérdőjelezni és az igen/nem alapján kialakított tudományával behatolni az irodalom által teremtett világunkba. Fontosnak hiszem azt, hogy az írónak nem elég megfelelnie korának, de mondania kell valami örök érvényűt a világról, ahogyan azt nagyjaink (Vörösmarty, Jókai, Madách, Ady, József Attila, Dsida, Márai, Pilinszky... és így tovább, mindenik a saját mértékmutató elemzése nyomán) tették.

– *Mindezt számon akarod kérni önmagadtól?*

– Ha mindezt magamtól kérném számon, bizony, nem járnék jól. Életem nagy részét a közszolgálat töltötte ki. Az írástudásból amit kikanyaríthattam magamnak az irodalom művelésének asztalára, kedvtelésre használtam, hogy némi elégedettséget hozzon szerkesztői elfoglaltságom mellé. Szárnypróbálgatókat segitettem, s követtem legkedveltebb kolozsvári tanárom tanácsát: „Ha nem iparkodunk, hogy az időt hasznosan eltöltsük, barmok gyanánt, dicsőség nélkül fogunk az életből kimúlni!” A dicsőség pedig csak álom, a fényre kívánczó ember örökéletre készülsége akarásának az okán. Úgy érzem eljött az ideje annak, hogy most már ne csak a hiányról, fogyatkozásainkról, múltunk féltéséről, az igazság kimondhatatlanságáról, szorongásainkról, rettegetéseinkről, meneküléseinkről szóljon az irodalom. Világunk nem jó és nem rossz, annyi bizonyos, hogy kiszámíthatatlan.

– *A regényírásnak ki lehetne találni vagy meg lehetne csinálni egy „kaptafát”?...*

– Az elnyűtt, a civilizációnkat megsokszorozó s ezért érdemekben gazdag, de viharosan emberellenes világverekedése miatt szégyenletes múlt századunkban úgy táncoltunk, ahogyan a talpalávalót fújták nekünk. Egy lépés előre, két lépés hátra – így tanították a tánciskolákban. De nem a magunkban dédelgetett szellemi zenére tettük. A belső hangokra lejtett tánc ma már meglepően hasonlatos a regényíráshoz. Csupa ringatózás, néha belefeledkezett rongyrázás. Nincs minden műre érvényes meghatározása. Tartalmi és műfaji kötöttségek nélkül lehet történelmi és társadalmi. Szöveg szöveg hátán, tele mondanivalóval – írtam legutóbbi könyvem, a *Tangó* előszavában. A regény az, amit olvasni kell, és olvasni jó. Ezt igyekeztem valamiféleképpen szem előtt tartani, írásaim próbálgatások, történések, akár a komputertomográfiai vizsgálat sorjázó képei. Szeretném, ha szeletenként mutatnák a magunk mögött hagyott időt. A múltból a jelenbe lépést gyakorolva hol lírai, hol pedig – „Pardon!” – botladozva és visszafogottan összehordtam a hőseim által átélt és lépésekként saját érzéseimmel szidolozott élet fura alkatrészeit, hogy ilyenformán elkerüljem a magunkat felejtő „rongyrázó” emlékeztést. Az egy lépés hátra, kettő előre ritmusára kértem olykor táncra a régen nyájas, ma erősen sietős olvasót. Igyekezem jól táncolni, és forogni is szépen próbálok még a bejárat tájak és az örökösön ficáncoló, rejtett mindenség kiszámíthatatlan ritmusai szerint. Ez a hármaskönyvem alkalom

arra, hogy lerójam tisztelem kortárs íróársaim előtt, akikkel kapcsolatban voltam, és akiktől tanultam... Tisztelgés Tamás Gáspár, Papp Ferenc, Kacsó Sándor, Székely László, Bálint Tibor, Ruffy Péter, Cs. Szabó László, Illyés Gyula, Balogh Edgár, Varró János, Méliusz József, Lászlóffy Csaba, Lászlóffy Aladár, Bajor Andor, Kiss Jenő, Páll Lajos, Cseke Gábor, Sinkó Zoltán, Zágoni Attila, Csiki László, Pusztai János, Vásárhelyi Géza, Palocsai Zsigmond, Beke György, Kiss János, Sütő András, Kányádi Sándor, Fodor Sándor, Bögözi Kádár János, Molnár H. Lajos, Bodor Pál, Szilágyi István, Csurka István, Márki Zoltán, Wass Albert, Szenté Imre, Klein György, Pomogáts Béla, Kalász Márton, Kántor Lajos, Szócs Géza, Tamás Gáspár Miklós, Láng Gusztáv és mindazok emlékére, akik biztattak, és maguk mögött hagyva, íróársuknak rendre elfogadtak.

– Szoktál néha álmodni?

– Ébren is néha arról álmodok, hogy elolvasott könyveimet rendre úgy adjam át a fiamnak, hogy leszűrt tanulságai kárba ne menjenek. Minden elolvasott könyv a tekenőben gyarapodó kenyértésztaéhoz hasonlatosan nő az alapos dagasztás-olvasás után, az író szándéka szerint is több lesz, karéjok és dúcok kerülnek ki belőle, amelyből az éhes ember jóllakhat. Az éhség pedig eredendő tulajdonságunk...

Amikor majd nem leszek – gondoltam –, a fiam leemel egy könyvet a polcra, és elolvassa a nyomtatott szöveg mellé írt megjegyzéseimet. Talán bosszankodni fog a telefirkált könyvek láttán. De lehet, hogy egyetért velem, és tetszik majd neki egyik-másik sebtében odavetett gondolatom. Ilyenkor szótlanul bólint, vagy magában vitatkozik velem, de érezni fogja, hogy nincs egyedül, mert én érte voltam, és ő neki is lennie kell valakiért... Néha úgy éreztem, hogy mérnök fiam áll mellettem, és vigyáz reám. De aztán teltek a változást követő örömmámoros napok, özönöltek a magukat mentő sunyi akarnokok, a kaméleon természetűek, akik a mindenkori hatalomhoz simulva, örökké a saját peccsenyüket sütögetik. Azok, akik a közért, netán eszményeinkért soha semmit sem áldoznak, és hirdetett lelkiismereti önvizsgálatom elől menekülve, hadjárattal folytatott rágalmozással, ujjuk mögé bújva lapultak és lapulnak a maguk lelkiismerete elől ma is, amíg a feledés homálya végleg be nem takarja azokat is, akik még élnek. Egy emberöltőnyi idő alatt sem voltunk képesek szembenézni magunkkal. A fiam nélkül nehezebb volt a harc, értelmetlen a védekezés ellenük. A világ megy a maga kiszámíthatatlan útján. A nép pedig az örökletes nyájszellemtől elbambulva társadalmi divatoknak él. Odasereglik ösztönösen, ahol, úgy véli, védettségre talál. Évtizedek telnek el, amíg újra feleszmél, elszürkült életén érzi a kiszolgáltatottság terhét, bőrén a tereléséhez használt propaganda ostorának csapásait, szemrebbenés nélkül ismételt hazugságaikat, a sokféle kizsákmányolás akarnokainak hideg vizet prédikálását, a hatalomban kövesedettek pöffeszkedését és mértéktelen harácsolásaikat. És aztán új bátor profétákat szül a nyáj, lázadásának előljáróit ahhoz az újabb változtatáshoz, amely reményteljesen kivirágzik a lélekben fiatalok tetteiben.

Az én jövőmnek befellegzett a fiam halálakor. Amikor sikerül az öregséggel járó közönyt leráznom magamról, fiam életre kelt bennem. Furcsa fordítottság

éltet, apaként fiam dolgát végzem minden lázadásomban. Emlékirataimat is neki köszönhetem. Mindössze néhány példányban sikerült a Bethlen Gábor Alapítvány segítségével kihoznom pentalógiának tervezett, de végül hat kötetre sikerült *Voltam* című emlékirataimat, amely a Magyar Elektronikus Könyvtárból letölthető. Számvetésre mindannyiunknak szüksége van, életem tanulságai talán másoknak is hasznosak lehetnek. Hagyatékom az *Ághegy* – a skandináviai magyar irodalmi és művészeti folyóirat – tíz vaskos kötete, afféle antológia. A folyóiratom köré csoportosult alkotógárda évtizedek óta kitartóan önzetlenül hozzájárult az északra menekült magyarság irodalmi, zenei és képművészeti műveltségének megőrzéséhez, anyanyelvünk ápolásához. A saját kultúránk tudatos művelésével a befogadó országot gazdagítjuk, hídszerepünket ezután is be kell töltenünk. Félmagyar unokáimat, remélem, nem hiába tanítottam meg középisikolás fokon anyanyelvükre. Dédunokám két vagy háromnyelvűsége is rajtuk múlik. Amikor harminc esztendővel ezelőtt nevelésükre a dél-svédországi Lundba, ebbe az egyetemi városba érkeztem, ezt vállaltam. Küldetésemet befejeztem, sohasem szüntem meg erdélyi lenni. Közszolgálatom befejezésekor, de annak folytatásaként a nagycsaládban kialakult román és svéd vegyes házasságok nyomán létrejött meggondolandó helyzetben reám maradt a feladat, hogy tudatosítsam az anyanyelv vitathatatlan fontosságát. Nagycsaládunkban ugyanis azoknak az anyanyelve is magyar, akik alig vagy már/még nehezen beszélik azt. A vállaltak teljesítésének nyugalmával dolgozom tovább, szolgálom erdélyiségemet, amíg erre lehetőséget kapok. Újabb hármaskönyvemet, *A skandináviai magyar alkotók* első kötetét, amely a „Báthory Téka Minoritates” sorozatban *Zeneművészeink északon* címmel látott nyomdafestéket, a Kolozsvári Magyar Napok rendszeres részvevőjeként éppen most mutatom be. Összegyűjtöttem az itt élt és ma alkotó írók és a képzőművészek bemutatásához szükséges dokumentációt. Közhelyes, de igaz: az idő – az előttem levő minden órája – is dolgozik...

Szerettem volna Svédországban, Lund városában beszélni Tar Károly íróval, költővel, szerkesztővel, a fia halálát – mint a szülőföld-kötélék egyik legfájdalmasabb emlékét – még mindig rémálmaiban hordozó erdélyi jeles magyarral. Úgy terveztem, hogy odautazásom végén egy bátorító öleléssel búcsúzom a 90. születésnapját augusztus 30-án ünneplő, itthon mindig csak Tarcsiként emlegetett, ma is köztiszteletnek örvendő íróval. Ez nem így sikerült!... Végül az internet „oldotta meg”, hogy őszintén, sallagmentesen, számmunkra ismeretlen, fontos dolgok elmesélésével közelebb kerüljön az egyetemes magyarság szellemi időkapszulájához...

Isten éltesse, Tarcsi!

Székely Ferenc

SZÉKELY FERENC (1951, Pusztakamarás) publicista, néprajzi író, szerkesztő (*Erdőszentgyörgyi Figyelő*). Jelenleg nyugdíjas, írásait, interjúit több erdélyi lap (*Hargita Népe, Háromszék, Népújság, Székelyföld*) szokta közölni.